

การปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียน*

CULTIVATION OF GRATITUDE FOR STUDENTS

ชลตวรณ ขุมเพ็ชร

ระวิง เรืองสังข์

Chontawan Khumphet

Rawing Ruangsanka

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : chontawan31@gmail.com

บทคัดย่อ

การปลูกฝังความกตัญญูทเวทีนั้นเพื่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงปลูกฝังได้ด้วยการปฏิบัติให้ดู อยู่ให้เห็น และสอนให้ทำเป็น อีกทั้งยังสอนเด็กให้พิจารณาวินิจฉัยคิดการต่าง ๆ อย่างถูกต้องชัดเจน สอนเด็กรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต ให้รู้ทั้งประโยชน์และโทษของการไม่มีความกตัญญูทเวทีจะมีผลดีและผลเสียอย่างไร จะส่งผลให้จิตใจเป็นอิสระ และมีการจัดเนื้อหาของหลักสูตรหรือกิจกรรมให้เหมาะสมกับช่วงวัยของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมนั้นอย่างช้า ๆ บ่อย ๆ ทำในเรื่องเดิมให้นักเรียนที่เข้ารับการอบรมมีความคุ้นชินกับเรื่องหรือกิจกรรมที่ได้รับการปลูกฝัง อีกทั้งครูควรมีการสอดแทรกกิจกรรมเข้าไปอยู่ในกระบวนการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งถ้าครูสามารถพิจารณาผู้เรียนได้ตรงตามจริตรู้ว่านักเรียนมีจริตประเภทไหน ยังรู้ว่าภูมิหลังของผู้เรียนในแต่ละคนนั้นเป็นอย่างไร และที่สำคัญต้องแบ่งตามระดับของช่วงวัยของนักเรียนจะยิ่งทำให้สามารถปลูกฝังความกตัญญูทเวทีได้อย่างรวดเร็วและตรงประเด็น

คำสำคัญ : การปลูกฝัง, ความกตัญญูทเวที, นักเรียน

Abstract

The gratitude of gratitude to the true happiness is cultivated by the practice of being seen and taught, and also teaching children to consider the correct diagnosis. Teach kids the world's most realistic and life-aware of the benefits and the penalties of gratitude gratitude will result in good results and consequences. Make the mind free and have the

---

* Received 22 March 2020; Revised 21 April 2020; Accepted 22 April 2020

content of courses or activities to suit the age of the training group. Often, it's a student who has been acquainted with the subject or the activities they have been cultivated. The teacher should be in the process of regular teaching. If the teacher is able to consider a student to be aware of any kind of fraud, the student Also know how each student's background is, and what it takes to be divided by the level of age of the student will even make it possible to cultivate the gratitude gratitude quickly and directly.

Keywords : Cultivate, gratitude, student

บทนำ

ในสังคมไทยนับว่าเป็นสังคมที่ให้การยึดถือเรื่องการรู้จักคุณ และตอบแทนคุณหว่างบิดา มารดา ครู ศิษย์ ฯลฯ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่ากตัญญูกตเวที ซึ่งความกตัญญูมี 3 ลักษณะ คือ กตัญญูด้วยจิตใจ กตัญญูด้วยวาจา และกตัญญูด้วยการให้ตอบแทน ดังนั้นการรู้จักกตัญญูของคน ถือเป็นคุณสมบัติหนึ่งของคนดีซึ่งสังคมยกย่อง ส่วนการตอบแทนผู้มีพระคุณนั้นมีหลายแบบ ความคิดเทิดทูนในทางที่ดี การใช้วาจาตรงตามยกย่อง ให้เกียรติ และการตอบแทนด้วยเงินทอง สิ่งของ ซึ่งกระทำต่อผู้มีพระคุณ ล้วนถือเป็นการแสดงความกตัญญู ดังนั้น ความคิดที่ว่าต้องจ่ายเงินตอบแทนพระคุณหรือทำงานทดแทนคุณ มิใช่วิถีเดียวของการแสดงความกตัญญู แม้ไม่มีเงินทอง สิ่งของก็อาจตอบแทนด้วยวาจาไพเราะหรือจิตใจที่ตั้งามในการคิดถึงผู้มีพระคุณได้ ความกตัญญูเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักหน้าที่อันเหมาะสมข โดยเริ่มจากรับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ในครอบครัว โดยลูกปฏิบัติหน้าที่ต่อพ่อแม่ในฐานะผู้มีความกตัญญู ซึ่งความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดปลอดภัยจากปัญหาสังคม เช่น ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาสังคม ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจจะหมดไป และปัญหาสภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะไม่ถูกทำลาย และยังมีโทษของการไม่มีความกตัญญูกตเวที ย่อมทำให้ตนเองและสังคม มีแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความเสื่อม หากคนคบค้าสมาคมได้ยาก

การที่เด็กเป็นคนกตัญญูกตเวที ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตัวเด็กมีดังนี้ ได้รับการยกย่องจากสังคม จะทำอะไรก็สำเร็จเนื่องจากได้รับการช่วยเหลือจากสังคม และเป็นคนที่สังคมต้องการและยอมรับ จากความสำคัญดังกล่าว จึงเล็งเห็นว่าคุณธรรมด้านความกตัญญูเป็นสิ่งสำคัญมาก โรงเรียนนับว่าเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูกความรู้คุณและการตอบแทนคุณของบิดามารดา เพราะทุกวันนี้เด็กรุ่นใหม่ขาดความกตัญญู ขาดสำนึกในการเป็นลูก เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ เพื่อเป็นการให้เด็กหันมาสนใจดูแลญาติผู้ใหญ่ เป็นลูกที่ดี พลเมืองดีของชาติ เพื่อให้นักเรียนมีความกตัญญูต่อบุพการี ต่อญาติผู้ใหญ่จึงนับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง

เนื้อเรื่อง

แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งได้มีนักวิชาการและนักบริหารหลายท่านได้ให้ความหมายของพฤติกรรมเกี่ยวกับการแสดงออกในทางคตัญญุตเวที ต้องแยกคำออกมเป็น 2 คำ คือคำว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำของบุคคลซึ่งเป็นการแสดงออกในการตอบสนองหรือโต้ตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่ง ที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้ยิน นับได้ อีกทั้งวัดได้ตรงกันด้วยเครื่องมือที่เป็นวัตถุวิสัยหรือเป็นปรนัยไม่ว่าการแสดงออกหรือการตอบสนองนั้นเกิดได้ทั้งภายในและภายนอกร่างกาย เช่น การร้องไห้การคิดการกินการอ่านหนังสือการเต้นของหัวใจการกระตุกของกล้ามเนื้อ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต , 2539) เป็นปฏิกริยาและกิจกรรมทุกชนิดที่มนุษย์แสดงออกทางรูปรธรรมนามธรรมตลอดเวลาสังเกตได้ด้วยประสาทสัมผัส วาจาและการกระทำสามารถแบ่งพฤติกรรมออก หรือ การกระทำซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของจิตใจที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า ซึ่งอาจสังเกตเห็นได้โดยทางตรงหรือทางอ้อม จึงทำให้มีการจำแนกพฤติกรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. พฤติกรรมภายใน (Convert Behavior) คือพฤติกรรมที่เจ้าของพฤติกรรมเท่านั้นที่รู้ได้ บุคคลอื่นที่ไม่ใช่เจ้าของพฤติกรรมไม่สามารถที่จะรับรู้ได้โดยตรง ถ้าไม่แสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอก บุคคลอื่นจะรู้พฤติกรรมภายในของบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ก็โดยการสันนิษฐานหรือคาดเดาเอาเองเท่านั้น แต่ถ้าหากมีพฤติกรรมภายนอกปรากฏออกมาก็จะทำให้บุคคลอื่นมีข้อมูล (Data) ประกอบการสันนิษฐานถึงพฤติกรรมภายในได้ดียิ่งขึ้น พฤติกรรมภายในนั้นเป็นกระบวนการทำงานของสมอง ซึ่งหมายถึงขั้นตอนการทำงานของสมองในรูปแบบต่างๆ มากมายเช่น การคิด การตัดสินใจ และแรงบันดาลใจ

2. พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) คือพฤติกรรมที่บุคคลอื่นนอกเหนือจาก เจ้าของพฤติกรรมสามารถที่จะรู้ได้ และบางพฤติกรรมเจ้าของพฤติกรรมเองก็อาจไม่รู้ด้วยซ้ำพฤติกรรมภายนอกนั้น บุคคลอื่นจะรู้ได้ต้องอาศัยการสังเกต ไม่ว่าจะใช้อวัยวะรับสัมผัสโดยตรงหรือใช้เครื่องมือ (Instrument) ช่วยในการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูล ซึ่งยังได้สามารถจำแนกพฤติกรรมภายนอกออกเป็น 2 ประเภทย่อยๆ ดังนี้ (ไพบูลย์ เทวรักษ์, 2537)

1) พฤติกรรมโมลาร์ (Molar Behavior) คือพฤติกรรมที่บุคคลอื่นสามารถสังเกตได้โดยใช้ อวัยวะรับสัมผัสโดยตรง การสังเกตนั้นคนทั่วไปมักคิดว่าใช้ตาสังเกตได้เพียงอย่างเดียวเนื่องจากตารับรู้ (Perceive) และมีความหมายต่อกระบวนการคิดมากกว่าอวัยวะรับสัมผัสอื่นๆ แต่ที่จริงแล้วใช้ในทุกด้าน เช่นการใช้หูฟัง ใช้จุกนมกลืน ใช้ลิ้นชิมรส ใช้มือสัมผัส เป็นต้น ซึ่งถ้าพิจารณาถึงการใช้อวัยวะการรับสัมผัสแต่ละด้านในการสังเกตพฤติกรรมแล้ว จะพบว่าอาจใช้สังเกตผลของพฤติกรรม (หรือร่องรอยของพฤติกรรม) หรืออาจใช้การสังเกตพฤติกรรมของตนเองที่ได้รับผลกระทบจากพฤติกรรมของผู้อื่นได้ ซึ่งล้วนนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจของพฤติกรรม โมลาร์ของเจ้าของพฤติกรรมได้ทั้งสิ้น ตัวอย่างพฤติกรรมโมลาร์ เช่น เด็กหญิงสมศรีเป็นคนพูดเพราะ เด็กชายอำนาจเล่นกีฬาฟุตบอลเก่ง เป็นต้น

2) พฤติกรรมโมเลกุล (Molecular Behavior) คือพฤติกรรมที่บุคคลอื่นต้องใช้เครื่องมือช่วยในการสังเกต ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำ เช่น การเต้นของหัวใจ คลื่นสมอง ความดันโลหิต กระแสไฟฟ้าใต้ผิวหนัง เป็นต้น และคะแนนจากบททดสอบ (Test) สามารถอนุมานให้อยู่ในประเภทนี้ด้วยแม้ว่าจะไม่ใช่การวัดทางสรีระก็ตาม การใช้ข้อมูลประเภทพฤติกรรมโมเลกุลนี้ ช่วยให้การสันนิษฐานถึงพฤติกรรมภายในได้ดียิ่งขึ้น โดยทั่วไปพฤติกรรมภายในและภายนอกมักจะมีคุณสมบัติสัมพันธ์กัน ไม่ได้แยกเป็นส่วนๆ แม้ว่าบางคนจะชอบแสดงออกตรงข้ามกับที่ตนเองคิด ก็ถือได้ว่ามีพฤติกรรมภายในและภายนอกสัมพันธ์กัน แต่สัมพันธ์กันในทางลบซึ่งจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมนั้น หมายถึง การกระทำการแสดงออกของบุคคลที่สามารถสังเกตได้ และในการแสดงออกหรือพฤติกรรมต่างๆ นั้นมีทั้งสิ่งที่เราซึ่งอาจสังเกตเห็นได้โดยตรงหรือทางอ้อมจึงเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่านักเรียนนั้นมีความกตัญญูทเวทหรือไม่ต้องดูจากพฤติกรรมที่เขาแสดงออก

ส่วนคำว่า ความกตัญญูทเวท ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายว่า การรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดผู้หนึ่งทำมาแล้วไม่ว่ามากหรือน้อย โดยการระลึกถึงเนื่องๆ ชื่อว่ากตัญญูตา (คัมภีร์อรรถกถาปรหมัตถโชติกา ซึ่งผู้รู้อุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก้ตนโดยปกติ ผู้มีปกติรู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแก้ตน ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้ว ผู้รู้คุณท่าน กตเวทียังบุคคล ให้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นทำแล้วแก้ตน ยังบุคคลให้รู้ซึ่งคุณอันบุคคลทำแล้วแก้ตน, ผู้ประกาศซึ่งอุปการะอันบุพการีชนทำแล้ว ผู้ตอบแทนอุปการะของท่าน ผู้ตอบแทนอุปการคุณของท่าน ผู้สนองคุณท่าน ผู้ตอบแทนคุณท่าน ซึ่งทวิ บุญยกเหตุ ได้กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า ความกตัญญูหมายถึง การรู้คุณการสนองคุณคนหรือการมีน้ำใจรำลึกถึงอุปการคุณที่ตนได้รับด้วยความสำนึกในบุญคุณ ความกตัญญูต่อพ่อแม่แน่นอนว่าเป็นยอดของความกตัญญู นอกจากนั้นแล้วยังต้องมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณคนอื่น ๆ อีกผู้ที่ให้ความช่วยเหลืออุปการะนี้ได้ชื่อว่า ผู้มีพระคุณ ผู้ได้รับความช่วยเหลือควรจะต้องรำลึกถึงอยู่เสมอจะลืมเสียไม่ได้เลย และควรต้องหาทางตอบแทนบุญคุณในเมื่อมีโอกาส การสนองคุณนั้นทำได้หลายวิธี ไม่ใช่จะต้องงอบโกยเงินทองหรือข้าวของมาให้เพื่อเป็นการตอบแทนที่สำคัญก็คือการตอบแทนทางจิตใจ เมื่อถึงคราวที่ผู้เคยหาบุญคุณให้แก้ตนตกอยู่ในฐานะที่ต้องการความช่วยเหลือก็ต้องให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ตามกาลเทศะตามกำลังความสามารถของตนที่จะทำได้โดยทางกำลังทรัพย์กำลังความคิด หรือกำลังแรงงานก็ได้แล้วแต่กรณีผู้มีจิตใจเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้มี ความกตัญญูรู้คุณคนถ้าเราคิดจะอุปการะหรือช่วยเหลือคนอื่นแล้วเราไม่ควรจะหวังผลตอบแทนเลยเป็นอันขาดให้ถือเป็นอุดมคติไว้ในใจเสมอว่า เราแบ่งความสุขที่เรามีอยู่ให้แก่คนอื่นหรือช่วยคนอื่นให้เขามีความสุขเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว (ทวิ บุญยกเหตุ, 2524)

ประเภทของความกตัญญูทเวท สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) ได้กล่าวว่า ความกตัญญูมี 4 ประเภทได้แก่ 1) ความกตัญญูทเวทต่อบุคคลได้แก่ บิดามารดา 2) ความกตัญญูทเวทต่อสถาบันชาติสถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ 3) ความกตัญญูทเวทต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร, 2528)

1. ความมกัตถุญกตเวทิต่อบิดามารดา และครูอาจารย์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาบิดามารดาเป็นบุคคลผู้มีคุณูปการต่อบุตรธิดาเหลือคณานับ ฐานะของบิดามารดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่ง บุตรต้องตระหนักในหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา หน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดาปรากฏในสังคาลกสูตร คือ หน้าที่ของบุตรแต่ละประการมี ดังนี้

1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ เนื่องจากมารดา บิดาได้ดูแลและเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่ในครรภ์ จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่มีการให้ดื่มน้ำนมดูแลสุขภาพให้เข้มแข็งโดยไม่รังเกียจระยะเวลาที่ยาวนานมาก เมื่อบุตรเติบโตต้องเลี้ยงดูบิดา มารดา เป็นการตอบแทน เพราะบิดามารดามีความหวังตั้งแต่วัยแรกแล้วว่าเมื่อบุตรเติบโตมาจักเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน (อง.ปญจก. (ไทย) 22/39/61) อันเป็นวัฏจักรทางจิตสำนึกของมนุษย์ที่จะต้องสืบทอดการเลี้ยงดูกันไปเป็นช่วงๆ โดยสามารถปฏิบัติดังนี้ 1) เลี้ยงกาย คือ การปฏิบัติเอาใจใส่อุปฐากด้วยปัจจัย 4 โดยสม่ำเสมอ 2) เลี้ยงใจคือการประคับประคองจิตใจให้มีความสุข สนิทสน้อยู่เสมอโดยไม่กระทำ ความหม่นหมองให้ปรากฏในจิตใจหรือกระทำความเดือดร้อน

2) ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน เมื่อบุตรเติบโตสามารถทำงานแทนบิดา มารดาได้บุตรจะต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยกระทำกิจแทนมารดา บิดา เป็นการแบ่งเบาภาระของท่านเอาใจใส่ในกิจการงานของมารดา บิดา โดยไม่กลัวความยากลำบากทั้งมวลเพราะว่าท่านทั้งสองได้ทำงานเพื่อบุตรและครอบครัวมานาน พระพุทธศาสนามากล่าวถึงบุคคลที่ทำการงานแทนบิดามารดาว่าเป็นผู้ควรยกย่องสรรเสริญ เป็นที่ยินดีของบุคคลต่างๆ เพราะได้ทำประโยชน์แก่บุคคลภายในครอบครัวและปวงญาติเขาย่อมมีความสุขในปัจจุบันแม้ละจากโลกนี้ไปแล้วย่อมประสบสุคติในโลกสวรรค์ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/58/107)

3) ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน บุตรจะต้องทำหน้าที่สืบทอดวงศ์ตระกูลของบิดามารดาให้ดำรงอยู่ตลอดไปเพราะบุตรชื่อว่าเป็นทายาทของบิดามารดาเพราะฉะนั้นการที่วงศ์ตระกูลจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อม ย่อมขึ้นอยู่กับบุตรเป็นประการสำคัญ ต้องอาศัยความสามัคคีของญาติพี่น้องตั้งนั้นบุตรพึงเอาใจใส่ต่อความสำคัญในการปลูกความรักความสามัคคีในหมู่เครือญาติปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่สถานะในกลุ่มญาติเช่นรู้จักประพฤติด่อนน้อมถ่อมตนมีสัมมาคารวะและการให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกันเป็นต้นตลอดทั้งการยึดถือหลักความมกัตถุญกตเวทิต่ออันเป็นคุณธรรมของคนดีโดยนำมาปฏิบัติอันเป็นเครื่องชี้นำชีวิตให้วงศ์ตระกูลมีความมั่นคง (พระมหาภูฏเนตฺ จันทรจิตฺ, 2541).

4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท หมายความว่า การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท ที่จะรับทรัพย์มรดกของตระกูลเพื่อรักษาโภคสมบัติที่บิดามารดามอบไว้ให้ เช่นยึดถือในคำสั่งสอนของท่านมาปฏิบัติเพราะว่าบุตรธิดาที่ดีจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของมารดา บิดา การที่บุตรธิดายึดถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่านย่อมสามารถรักษาทรัพย์สมบัติของตระกูลให้คงอยู่ตลอดไปได้ แต่ถ้าบุตรธิดาไม่ได้เอาใจใส่ต่อคำสั่งสอนของมารดา บิดาบุตรธิดาเหล่านั้นย่อมไม่สามารถจะรักษาโภคสมบัติของท่านไว้ได้ เพราะไม่ได้ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาทที่ดีในการสืบทอดมรดกของวงศ์ตระกูล

5) เมื่อบิดามารดา ครูอาจารย์ล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้หมายความว่าการทำงานบุญในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความดีเพราะเป็นการสั่งสมบุญเป็นเหตุ นำความสุขมาให้ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/118/68)

ส่วนความกตัญญูทวดเวทิต่อครู ครูมีฐานะเป็นปูชนียบุคคลซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่องครูเพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้นๆ ด้วยว่าคนที่ได้รับการพัฒนาแล้วย่อมจะนำความรู้ไปพัฒนาสังคมให้เกิดการพัฒนาที่มีความเจริญรุ่งเรือง

2. ความกตัญญูทวดเวทิต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในประเทศไทยมีสถาบันหลัก 3 สถาบันคือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์สถาบันชาติเป็นสถาบันหนึ่งซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่างที่เป็นเครื่องหมายของความเป็นชาติแต่องค์ประกอบสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งความกตัญญูต่อประเทศชาติต้องจงรักภักดีและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของชาติเป็นที่เคารพสักการะบูชาของประชาชนชาวไทยทุกคน นอกจากนี้สถาบันดังกล่าวยังเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติไทยด้วยดังนั้นตราบดินที่สถาบันทั้ง 3 ยังคงอยู่คนไทยและความเป็นไทยก็จะดำรงอยู่ได้เพราะประเทศชาติเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชาติ ศาสนาช่วยให้สังคมมีความสุขประชาชนมีศีลธรรมไม่เบียดเบียนไม่สร้างความเดือดร้อนแก่กัน สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่สำคัญของคนไทยทุกคนที่จะต้องจงรักภักดีและปกป้องรักษาชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทยให้ดำรงอยู่ตลอดไป

3. ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งเกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้นๆ ส่วนคำว่าสิ่งแวดล้อม หมายถึงสิ่งต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์ได้แก่ ของที่เกิดเองตามวิสัยของโลก เช่น คน สัตว์ ต้นไม้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์จึงต้องทำตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติเมื่อใดที่มนุษย์ทำตัวให้แปลกแยกไปจากธรรมชาติจะทำให้สิ่งมีชีวิตไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ ดังนั้นธรรมชาติจึงมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิตในโลกนี้ โดยนักเรียนจะต้องทำความเข้าใจถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่กันอย่างอิงอาศัยกันและกัน

ซึ่งในแต่ละประเภทของความกตัญญูทวดเวทิตานั้น นักเรียนจะต้องเข้าใจว่ามันหมายถึงอะไร มีความสำคัญอย่างไรจึงจักทำให้ครูสามารถปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทิต่ได้ตรงประเด็นตามที่เด็กเข้าใจ

กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทิต่การปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทิต่โดยผ่านกระบวนการทักษะชีวิต เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่สำคัญตามแนวคิดทางสังคมวิทยา โดยผ่านตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ครู อาจารย์ พ่อ แม่ เพื่อน เป็นต้น ในการปลูกฝังความคิดความเชื่อค่านิยมและหลักการปฏิบัติที่ดีงาม โดยผ่านกระบวนการทักษะชีวิตขององค์กรเป็นรูปแบบที่เป็นการผสมผสานการพัฒนาเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) การ

จัดหลักสูตรเนื้อหาหรือกิจกรรมให้เหมาะสมกับช่วงวัยของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดที่เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา อาชีพ ระดับการศึกษาและวัยของบุคคลเริ่มจากการให้บุคคลมีโอกาสรู้ และสนใจในเรื่องที่จะปลูกฝังมีโอกาสนในการตอบสนองต่อสิ่งที่สนใจเห็นคุณค่าของสิ่งที่ปฏิบัติ และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอและท้ายที่สุดก็คือการพัฒนาจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยของความเป็นผู้มีความกตัญญูทวดอย่างมั่นคงติดตัวของนักเรียนตลอดไป

ดังนั้นจะเห็นว่ากระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทวดที่ หากจะได้ผลดีต้องมีการกระทำทั้ง 4 ส่วนไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและวิธีการปลูกฝังที่ได้ผลในเชิงลึกซึ้งก็คือการอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยในการอบรมนั้นต้องมีกระบวนการทำ 2 ประการคือ

1) การทำซ้ำๆ การปลูกฝังความกตัญญูทวดที่โดยการทำซ้ำนับเป็นสำคัญมาแต่โบราณที่ใช้ในการสอนบุตรหลานให้รู้จักทำดี ต้องสอนหรือให้กระทำซ้ำๆ หรือบ่อยๆ ในเรื่องเดิม หากต้องการที่จะปลูกฝังค่านิยมหรือความคิดใดๆ ให้กับใครก็ตามไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ควรใช้วิธีการทำซ้ำๆ ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การเล่นเกม การใช้ภาพยนตร์ภาพนิ่ง เครื่องบันทึกเสียง การตั้งความหวัง การยกคำพูดผู้อื่นมาอ้าง การบรรยาย การเทศนา การตักเตือน การยกย่อง การสรรเสริญชมเชย การแก้ไขวิจารณ์ข้อบกพร่อง การตัดสินและการให้รางวัล การให้คะแนน การประกวด การใช้วิธีการปลูกฝังค่านิยมคุณธรรมจริยธรรมเดือนละ 1 เรื่องตลอดจนการใช้สัญลักษณ์ป้ายประกาศคำขวัญ คำคม คำพังเพย สุภาษิต อบรมคุณธรรมค่านิยมจริยธรรมให้อธิบายคำถามทางจริยธรรมให้เด็กมีความรู้เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ทาวิธีให้เด็กรู้คุณค่าของตนเอง เช่นการเล่นกีฬา เป็นต้น

2) สอดแทรกความกตัญญูทวดที่ลงในกระบวนการเรียนรู้ เช่น การฝึกทดลองทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยให้มีการได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นจนได้รับผลของการงานนั้น ฝึกทดลองทำด้วยตนเอง เพราะการทำงานร่วมกับผู้อื่นหากทำได้มากๆ บ่อยๆ ก็จะกลายเป็นเจตคติเป็นความเชื่อหากปฏิบัติอยู่เสมอ ก็จะกลายเป็นความเคยชิน เป็นสำนึกที่จะต้องปฏิบัติเช่นนั้นอยู่เสมอ ความกตัญญูทวดที่ต้องเลือกว่าจะปลูกฝังเรื่องใดแก่ใครก่อนแล้วจึงออกแบบวิธีการต่างๆข้างต้นสุดท้ายจึงนำไปปลูกฝังให้กับบุคคลเป้าหมายโดยผ่านทางประสาทตา หู หรือประสาทสัมผัสอื่นๆ เพื่อให้เข้าไปอยู่ในบันทึกความทรงจำของสมองโดยการทำซ้ำๆ จนกลายเป็นความทรงจำความเชื่อ และต้องพัฒนาผู้ใหญ่ควบคู่กันไปไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ ข้าราชการ นักการเมือง ต้องพัฒนาตนเองให้เป็นแบบอย่างที่ดีของเด็ก สื่อมวลชนต้องเสนอข่าวคนดีที่เป็นตัวอย่างที่ดียกย่องคนดีอย่าส่งเสริมสิ่งชั่วร้ายให้กำเริบซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาสังคมอย่างที่เห็นในปัจจุบัน (ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2539) จะเห็นว่าในการปลูกฝังความกตัญญูทวดที่ให้กับนักเรียนนั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนทั้งจากสถาบันการศึกษา และสถาบันครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับโรงเรียนและสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญด้านหลักสูตรและวิธีการสอนแบบปลูกฝังพฤติกรรม แต่

สำหรับความกตัญญูทเวทีนั้นควรมีการสอนทำความเข้าใจก่อนแล้วว่าประเด็นควรกตัญญูทเวที ประเด็นไหนไม่ควรกตัญญู เช่น นักการเมืองมีการซื้อเสียง และต้องกตัญญูโดยการไปเลือกตั้งเข้ามานั้นอันนี้อาจไม่ถูกต้องนัก เพราะความกตัญญูทเวทีต้องมีปัญหาเข้าเป็นเครื่องกำกับลงไปด้วย ซึ่งโคลเบอร์ก (ฤกษ์ชัย คุญูปการ, 2539) ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมให้เห็นว่าในแต่ละช่วงวัยของแต่ละระดับนั้น ควรปลูกฝังให้เด็กได้รับรู้เรื่องอะไร และควรให้เด็กได้เข้าใจว่าควรทำอย่างไร โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ชั้นรวมทั้งหมด 6 ชั้นดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-conventional Level) ในระดับนี้เด็กจะได้รับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ดี ไม่ดีจากผู้มีอำนาจเหนือตนเอง เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ หรือเด็กโต และเด็กมักจะคิดถึงผลที่จะตามมาจะมีการนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้ ในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 ชั้นการลงโทษและการเชื่อง ชั้นนี้เป็นชั้นที่เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรม เป็นเครื่องมือชี้ว่าอะไรถูกอะไรผิดเด็กจะหลีกเลี่ยงการกระทำที่ทำให้ตนถูกลงโทษ และพยายามแสดงพฤติกรรมที่ได้รับผลดี หรือเพื่อให้ได้รับรางวัลช้ำบ่อย ๆ (อายุ 2 - 7 ปี)

ชั้นที่ 2 ชั้นการกระทำกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ตน (Instrumental Relativist Orientation) ในชั้นนี้เด็กนักเรียนสนใจที่จะทำตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับทั้งหลาย เพื่อให้ตนเองได้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนที่ตนพอใจ (อายุ 7 - 10 ปี)

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมในระดับนี้ผู้กระทำถือว่าเป็นพฤติกรรมตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดา มารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก เป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือความผิดเพราะกลัวว่าตนจะไม่ใช่ที่ยอมรับของผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงผลที่ตามมาที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรมในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

ชั้นที่ 3 ชั้นทำตามความคาดหวังและการยอมรับของสังคมเพื่อให้ผู้อื่นชื่นชมและยอมรับตน (อายุ 10 - 13 ปี)

ชั้นที่ 4 ชั้นทำตามกฎระเบียบเป็นชั้นที่เด็กเข้าใจว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดไม่มีการยืดหยุ่น (อายุ 13 - 16 ปี)

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจรรย์ญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคมเป็นหลักจริยธรรมของผู้ที่มีอายุ 16 ปีขึ้นไป ผู้กระทำแสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจรรย์ญาณก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติการตัดสินใจ จะมาจากวิจรรย์ญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้อื่นกฎเกณฑ์ กฎหมายควรตั้งอยู่บนหลักความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคมในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

ชั้นที่ 5 ชั้นทำตามสัญญา สังคมหรือหลักการกระทำตามคำมั่นสัญญาเป็นชั้นที่บุคคลยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายเน้นการเป็นประโยชน์ต่อสังคม (อายุ 16 ปีขึ้นไป)

ขั้นที่ 6 ขั้นทำตามหลักคุณธรรมสากล ซึ่งเป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรมเพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคนสิ่งที่ ถูก ผิด เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมโนธรรม (วัยผู้ใหญ่)

บทสรุป

การปลูกฝังความกตัญญูทศเวทินั้นเพื่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงปลูกฝังได้ด้วยการปฏิบัติให้ดู อยู่ให้เห็น และสอนให้ทำเป็น อีกทั้งยังสอนเด็กให้พิจารณาวินิจฉัยคิดการต่างๆ อย่างถูกต้องชัดเจน สอนเด็กรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต ให้รู้ทั้งประโยชน์และโทษของการไม่มีความกตัญญูทศเวทิจะมีผลดีและผลเสียอย่างไร อีกทั้งยังต้องรู้ว่านักเรียนควรต้องกตัญญูทศเวทิต่อบิดามารดา และครูอาจารย์ ต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการจัดเนื้อหาของหลักสูตรหรือกิจกรรมให้เหมาะสมกับช่วงวัยของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมนั้นอย่างซ้ำๆ บ่อยๆ ทำในเรื่องเดิมให้นักเรียนที่เข้ารับการอบรมมีความคุ้นชินกับเรื่องหรือกิจกรรมที่ได้รับการปลูกฝัง อีกทั้งครูควรมีการสอดแทรกกิจกรรมเข้าไปอยู่ในกระบวนการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งถ้าครูสามารถพิจารณาผู้เรียนได้ตรงตามจรรยาบรรณนักเรียนมีจิตประเภทไหน ยังรู้ว่าภูมิหลังของผู้เรียนในแต่ละคนนั้นเป็นอย่างไร และที่สำคัญต้องแบ่งตามระดับของช่วงวัยของนักเรียนว่าช่วงวัยไหนควรต้องใช้กฎเกณฑ์ ช่วงวัยไหนเขาควรใช้วิจารณญาณสำหรับตนเอง ทำให้ครูสามารถปลูกฝังความกตัญญูทศเวทิจได้อย่างรวดเร็วและตรงประเด็น

บรรณานุกรม

- ทวี บุญยเกตุ. (2524). พ่อสอนลูก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภูเนตุ จันทรจิต. (2541). หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). ธรรมะฉบับเรียนลัด. (พิมพ์ครั้งที่ 14) กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ไพบูลย์ เทวรักษ์. (2537). จิตวิทยา: ศึกษาพฤติกรรมภายนอกภายใน. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เอส.ดี เพลส.
- ลักขณา สริวัฒน์. (2549). จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2539). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). (2528). มงคลยอตชีวิตฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา.
- ฤกษ์ชัย คุณูปการ. (2539). หลักการและทฤษฎีการปลูกฝังจริยธรรม. พิษณุโลก: สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.